

Egy tudós élet messzire vezető útjai

Beszélgetés Balogh András professzorral hetvenedik születésnapja alkalmából

Ha áttekintenénk az elmúlt hét évtized azon eseményeit, melyek életedet az átlagostól eltérővé tették, nos, ez alaposan szétfeszítené e beszélgetés kereteit. Irigylésre méltóan sok barátod számára Te elsősorban a tudós és a közéleti szereplő vagy...

Itt mindjárt kijavítalak: rengetegen ismernek, mint evezős sporttársat. Ez ugyanis régi hobbim, s még mindig lejárók evezni a Dunára.

Nem semmi. Ez alkalommal azonban a tudóst ünnepejük, így mindenképpen érdekelne, mi vonzott Téged a történelmi szakma felé?

Ott kell kezdenem, hogy pályaválasztásomban alapvetően saját belső késztetésem vezettek. A családi környezetemből automatikusan semmiképpen nem következett az általam bejárt életút. Szüleim és rokonaim a világ dolgait tekintve alapvetően tájékozott, de nem humán értelmiségi foglalkozást űző emberek voltak. Családunkban ugyanakkor a szociális érzékenység és a nemzeti hagyomány is a mindennapok része volt. Szegedi nagyapám olykor Kossuthnak a szegediekhez intézett beszédét is idézte a vasárnapi ebéd közben. Apám is látott valamit a nagyvilágból: Párizsban is tanult, valamint négy évig Oroszországban „vendégeskedett” – hadifogolyként, a második világháborúnak köszönhetően.

Engem kisgyerek-koromtól fogva a világ, és annak működése foglalkoztatott. Azt nagyon hamar felismertem, hogy az erőviszonyokat nem a mi kis országunk határozza meg, bár az egyáltalán nem mindegy, hogy milyen közösséghez tartozunk. Sem az egyének, sem a nemzetek szintjén. A folyamatok szempontjából tehát Magyarország egy szerves rendszer részeként jelent meg a szememben, és engem ennek a rendszernek a formálódása és törvényszerűségei érdekeltek. Amit tehát ma globális szemléletnek neveznek, az már ifjúkoromtól belém ivódott. Mindezek megismeréséhez a történelem szolgált támpontokkal.

Az elsődleges szakterületed végül az Európán kívüli világ lett. Korán rátaláltál erre az irányra?

Vizsgálódásaim során az újszerűséget hozó, dinamikus faktorokat kerestem a nemzetközi rendszerben. Abban az időben ezt az Európán kívüli

világ társadalmi mozgalmában lehetett felfedezni. A dekolonizáció folyamán a nemzetközi kapcsolatokban megjelent sok újszülött vagy szuverenitását helyreállító állam a bipoláris korszak meghatározottságai mellett keverte a saját kibontakozásának lehetőségeit, biztosítva ezt a dinamizmust az ún. harmadik világ létrejöttével. Eleinte Afrikával foglalkoztam, megtanultam a szuahéli nyelvet, és egy afrikanisztikai tanszakot is szerveztem akkor a bölcsészkaron. Még hallgatóként! Az akkori dékán, Sinkovics István támogatott ebben a valószínűleg számára is kalandornak tűnő tevékenységben. Mindössze az afrikanisztika egyes területein (történelem, néprajz, nyelvészet és filozófia) különféle helyeken dolgozó oktatókat és ráadásul a hallgatóságot kellett megszerveznem, és indulhatott a képzés, quasi „C” szakként. Ennek köszönhetően még a diplomámba is bekerült az afrikanisztikai végzettség. A fekete kontinensről azonban a figyelmem egyre inkább India és Délkelet-Ázsia felé vándorolt.

Mi volt az a közös terület, ami ezeknek a távoli kultúráknak a vizsgálata során leginkább felkeltette az érdeklődésedet?

A nemzeti és demokratikus eszmék és mozgalmak. Mindkettő ugyanis – csakúgy, mint Magyarország esetében – ezeknek az afrikai és ázsiai országoknak a politikai fejlődését alapjaiban határozta meg. Ezeknek a szerepét nem lehet túlértékelni a különböző népek jelenkori történetében. Az indiai nemzeti mozgalommal kapcsolatos kutatásaim során erről helyben győződhettem meg.

És ma nemzetközileg is az egyik vezető India-szakértőként tartanak nyilván...

Ami a társadalmi, és ehhez kapcsolódóan a politikai folyamatokat illeti, igen. Ma már kissé furcsán hangozhat, de amikor pályámat kezdtem, ezekkel a kérdésekkel még nemigen foglalkoztak Magyarországon. A letkutatás leginkább a nyelvészek vadászterületéhez tartozott. Voltak persze kitűnő előzmények a közgazdaságtudományban Bognár József, Szentés Tamás, Simai Mihály, a társadalomfilozófiában Tőkei Ferenc, Marton Imre és sokan mások a nagyhatású kutatók és tanítók közé tartoztak. Az ELTE oktatói azonban többnyire jóindulatú közönnyel viseltetettek e kutatási terület iránt, így aztán úttörőnek kellett lennünk.

A külpolitikához való kötődésed azonban nem maradt meg a tudomány terepén belül. Ismert, hogy diplomáciai feladatokat is elláttál. Hogyan kerültél kapcsolatba a Külügyminisztériummal?

Ők kerestek engem, de a kapcsolatunk nem indult zökkenőmentesen. Úgy 25 éves lehettem, mikor egy napon – minden előzetes egyeztetés

nélkül - behívtak, hogy töltsék ki egy csomó papírt, mert állományba akarnak venni. Valószínűleg az keltette fel az érdeklődésüket irántam, hogy az európai nyelveken kívül tudtam egy egzotikus nyelvet is (a szuahélit). Tehát hívtak, és én kérdeztem, hogy mégis milyen külföldön számítanának a közreműködéseimre, de a kérdést a személyzeti főosztály-vezető-asszony kifejezetten pimasznak tartotta. Akkoriban ugyanis az volt a szokás, hogy a „kiválasztottak” minden kérdés nélkül aláírtak, mert a Külügyminisztérium nagyszerű munkahelynek számított. Aztán arra használták az új munkatársaikat, amire éppen szükség volt. Én azonban visszautasítottam őket azzal, hogy nem világosak a feltételek, egyébként is van foglalkozásom és állásom (tanársegéd voltam azon a tanszéken, amelyen ma is dolgozom). A titkárnők, akiknek kitöltés nélkül visszaadtam a nyomtatványait, alig akartak hinni a fülüknek.

Később külügyes ismerőseim elmesélték, hogyan fest egy minisztériumi alkalmazott előmenetele. Erre úgy reagáltam, hogy engem akkor hívjanak, ha nagykövetté akarnak kinevezni. Ez persze tréfa volt, és nagy derűtséget váltott ki. Húsz év múlva, a nyolcvanas évek végén aztán eljött ez a nap, és tényleg nagykövetnek hívtak. De ez későbbi történet.

Végül hol szerezted az első szakmádhoz kapcsolódó állásodat?

Itt az egyetemen. Zsigmond László professzor, tanszékünk akkori vezetője látott fantáziát a kutatási területemben, és biztosított nekem egy gyakornoki állást. Ez nagyon szerény fizetéssel járt, de nagy szabadságot élveztem, és lehetőséget kaptam utazni, külföldi kapcsolatokat építeni. Indiában hosszabb időszakot tölthettem, kitűnő szakmai kapcsolatokra és sok életre szóló baráttra tettem szert, majd vendégoktató is voltam a Jawaharlal Nehru Egyetemen. Erre máig, mint meghatározó és szakmailag is nagyon fontos, pozitív időszakként emlékszem vissza.

A szakmai tevékenységed mellett azonban rendre voltak politikai jellegű funkcióid is. Beszélgetésünk nem adna teljes képet rólad, ha erről nem emlékeznénk meg.

Igen, KISZ titkár, majd a történészek párttitkára is voltam az egyetemen. Emellett 1976-ban, az akkor Berecz János által vezetett MSZMP KB Külügyi Osztályára hívtak konzultánsnak (a konzultánsok feladata a magyar külpolitika számára elemzéseket készíteni, javaslatokat tenni). Joggal merül fel a kérdés: mi indított a politikai szerepvállalásra? Nekem két szempontom volt, mely meghatározta a rendszerhez való viszonyomat. Egyrészt a kádári érában történt meg a tényleges leszámolás a Rákosi korszakkal, mely adott körülmények között nagy előrelépés volt. Másrészt a világ számos országában járva volt alkalmam betekinteni a társadalmak életét meghatározó folyamatokba (és erre én máig igen érzékeny vagyok),

és ezek láttán arra a meggyőződésre jutottam, hogy országunkban – legalábbis ami az emberek életkörülményeinek alakulását illeti - alapvetően jó irányba haladnak a dolgok. A tényekhez persze az is hozzátartozik, hogy mindezek mellett csak olyan feladatokat vállaltam el, amelyekre a tudományos területem és egyetemi oktatói státuszom képesített.

Közéleti működésed során sikerült eléred valamit, amire különösen büszke vagy?

A közéleti tevékenység eredményei leginkább szakmai fronton jelentkeztek. Ez számomra mindig prioritás volt, hiszen bármilyen munkát is vállaltam el, egyetemi állásomat és tudományos tevékenységemet nem adtam fel. Az egyetemi ifjúsági életben eltöltött időszakból a legbüszkébb arra vagyok, hogy a velem hasonlóan gondolkodókkal együtt sikerült kezdeményezni és megvalósítani a hátrányos helyzetű fiatalok felkészítő kurzusait, amelyek eredményes felvételi vizsgák letételéhez segítették a résztvevőket. Ez az ötlet egy széles, az egész országra kiterjedő mozgalommá vált. Így valamelyest nőtt az olyan vidéki hallgatók aránya, akiknek szülei nem sok segítséget tudtak nyújtani a tanulásban.

Emellett az egyetemen is sikerült olyan reformokat elindítanunk, melyek ma is létező megoldások előtt nyitottak teret. 1969-70-től keresztülvittük a hallgatói érdekképviselést a kari- és az egyetemi tanácsokban. A hetvenes években megjelenhettek az ELTE-n folyó oktatás ma már természetes elemének számító, szabadon választható, alternatív órák is.

A közéleti működésem egyik fő területe a külpolitika volt. Része lehettem annak a Kovács László által vezetett konzultáns csapatnak, amely a hetvenes évek második felétől kezdve azon tevékenykedett, hogy Magyarország függetlenebb külpolitikát folytathasson, lazítson a Varsói Szerződéshez fűződő kötelekeken, és végül minél közelebb kerüljön a nyugati gazdasági, politikai és katonai struktúrákhoz. Ez nagyon precíz, óvatos, körültekintő és többnyire nem a nyilvánosság előtt zajló munkát igényelt.

Aztán csak megtaláltak a nagyköveti posztra vonatkozó ajánlattal is.

Igen, ez már a rendszerváltás küszöbén, 1988-ban történt. Az indiai nagyköveti poszt lehetősége ekkor ért. Korábbi kutatói és oktatói gyakorlatom után nagyon szerettem volna megcsípni ezt, és visszatérni Dél-Ázsiába. Sokan, köztük Horn Gyula akkori külügyminiszter-helyettes, nem értették, hogy miért akarok én egy ilyen távoli helyre menni, amikor itthon is van elég munka. Rám azonban India különleges vonzást gyakorolt. Addigi alkotói életem jelentős részét az indiai szubkontinens történelmi, társadalmi és politikai viszonyainak tanulmányozására fordítottam, és nagy örömmel kaptam azon a lehetőségen, hogy visszatérhetek Indiába.

Itteni diplomáciai tevékenységed során volt olyan fejlemény, amire szívesen emlékszel vissza?

Persze, több is. Mint tudod, a rendszerváltást megelőzően India rendkívül fontos szerepet töltött be Magyarország Európán kívüli kapcsolatrendszerében. Nagyköveti megbízatásom idejére már minden szinten nagyon meg tudtuk emelni a kapcsolatok szintjét, s ebben nekem is jutott szerep. A két ország szakmai elitcsoportjai között rendszeressé vált a kommunikáció. Szinte nem volt akkoriban olyan komoly kutató, aki ne rendelkezett volna valamilyen indiai kapcsolattal. A mai napig széles szakmai kör ismeri egymást. Ez akkor egy rendkívül előremutató folyamatnak látszott, amely sajnos a rendszerváltás után eléggé leült. Megváltoztak mindkét ország külpolitikai prioritásai.

Ami a gazdaságot illeti, az együttműködés ezen a téren már évtizedek óta jól fejlődött, megbízatásom idején ezt egy kissé én is előre tudtam mozdítani. Egyik számomra emlékezetes kapcsolatépítés a vasércpellet importjának a megszervezéséhez történő hozzájárulás volt. Amikor Krivoj Rog leállt a Szovjetunióban, a dunaújvárosi acélmű komoly nyersanyagellátási nehézségekkel nézett szembe. Sikerült összekapcsolnom a magyar és az indiai partnereket. Az indiaiak ugyanis nagy mennyiségű nyersanyagot szerettek volna vevőt találni, amelyet korábban az irániaknak szántak. Az 1979. évi iszlám forradalom után azonban Teherán lemondta a korábban kialakított vételt, s India ott állt az eladatlan vasércpellettel. Ez a nyersanyag talált felhasználóra Dunaújvárosban, a kölcsönösen előnyös gazdasági együttműködés újabb, bár végül nem hosszú életű példajaként.

Közben nagyon intenzív kapcsolatokat tartottam az indiai tudományos és kulturális élet szereplőivel. Mozgásomat megkönnyítette, hogy régi kapcsolataimnak köszönhetően nagyköveti időszakomban is rendszeresen publikáltam Indiában.

Munkámban nagy segítséget nyújtott nejem, Tarbay Gabriella, aki a delhi nemzetközi nőklub elnökeként összehozott a helyi társadalomnak azokkal a kiválóságaival – a maharadzsáktól a nagyiparosokig - akikkel ki-tűnő családi kapcsolatokat sikerült kialakítani.

És mikor hazajöttél, hogyan folytattad tovább?

Újdelhiből hazatérve eleinte nem foglalhattam el újra az ELTE-n felhagyott állásomat, így a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemre kerültem. Az újabb komoly feladat 1994-ben talált meg, amikor a Magyar Külügyi Intézet főigazgatójának neveztek ki. Ekkor már egyértelmű volt, hogy Magyarország számára a központi stratégiai cél az euroatlanti integráció. A Külügyi Intézetnek nemzetközi beágyazottsága volt, ez jó háttérrel biztosított az integráció előkészítésének folyamatát támogató szakmai munkál-

ködésünkhöz. Sikerült újjászervezni az intézet publikációs tevékenységét és felfuttatni *Külpolitika* című folyóiratát is, melynek szerkesztőbizottsági elnöke és rendszeres szerzője is voltam. Az integráció előmozdítását célzó munkát 1996 és 1999 között a kormány Integrációs Stratégiai Munkacsoportjának külpolitikai és kisebbségi koordinátoraként is folytathattam. Időközben az ELTE-re is visszatértem és 1997-től az Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék vezetőjeként vettem részt az egyetem életében, és alapítója voltam tanszékünk doktori programjának.

Külpolitikai tanácsadói munkádra pedig a későbbiekben is számítottak.

Igen, Medgyessy Péter miniszterelnökké választását követően felkért, hogy legyek külpolitikai és külgazdasági stratégiai főtanácsadója. Ezt a funkciót két éven át láttam el, olyan izgalmas periódusban, amely például magában foglalta az iraki háború időszakát. Mindeközben a külügyminiszteri posztra is felmerült a nevem, de ezt én passzívan vettem tudomásul, előmozdítása érdekében nem tettem semmit. Végül Medgyessy távozásával ez az opció lekerült a napirendről, és főtanácsadói szerepem is lezárult.

De a történet ezzel még nem ért véget. Rövidesen Magyarország thaiföldi nagykövete lettél.

Több véletlen összejátszása folytán megüresedett a bangkoki külképviseletünk vezetői posztja. Mint Ázsia szakértő ennek betöltésére kaptam ajánlatot. Ezt örömmel elfogadtam, vonzott az újabb diplomáciai feladat, egy olyan területen, amely tudományosan is izgatott. Szép éveket töltöttem Bangkokban. Rengeteg helyen jártam és sok ismeretséget kötöttem. A thaiok és a környezet roppant szimpatikus volt számomra, és ezen a belpolitikai feszültségek sem változtattak. Szabadidőmben a már régóta megkezdett délkelet-ázsiai tanulmányaimat folytattam.

Nem hagyhatunk ki egy különleges momentumot sem, mely csak nagyon kevés ember életében érkezik el: pártod 2010-ben a Magyar Köztársaság elnökének jelölttéged. Milyen érzés volt?

Teljesen váratlanul ért. Egy nap Lendvai Ildikó, az MSZP elnöke felhívott Bangkokban, és kertelés nélkül megkérdezte: „*Nem akarsz államelnök-jelölt lenni?*” Ezzel senki sem viccel, így én is komolyan és nagyon gyorsan átgondoltam és elvállaltam. Persze, pontosan tudtam, hogy nincs esély a megválasztásomra, de segíteni akartam a baloldalnak abban, hogy megmutathassa, súlyos veresége ellenére is létező alternatíva. Ezt követően egy ciklusra a párt elnökhelyettesének választottak, amelyről lekö-

szönve politikailag hátrébb húzódtam, és teljes figyelmemet az oktatásra és a tudományos munkára fordítom.

És ha jól tudom, nemsokára olvashatjuk életműved egy újabb, összefoglaló jellegű darabját.

Így igaz, egy Délkelet-Ázsiáról szóló történeti monográfián dolgozom jó ideje. Anyaga bizonyos értelemben már huszonöt éve érlelődik bennem, de az utóbbi időszak tapasztalatai és gyűjtőmunkája nagyban elősegítette a végső megfogalmazást. És persze nagy kedvem is volt foglalkozni vele. Reményeim szerint rövidesen leadom a kéziratát.

Ha megszületik, ez egy hiánypótló mű lesz a térséggel foglalkozó magyar nyelvű szakirodalomban. Gratulálok hozzá, kívánok Neked még sok hasonló örömet, izgalmas élményt, és persze jó egészséget!

Az interjút készítette: Háda Béla

